

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Hämeenaho, Pilvi

Title: Naapuriapu maaseudulla

Year: 2012

Version:

Please cite the original version:

Hämeenaho, P. (2012). Naapuriapu maaseudulla. In M. Kattilakoski, A. Kilpeläinen, & P. Peltomäki (Eds.), *Yhteisöllisyydellä hyvinvointia ja palveluja maaseudulle* (pp. 96-108). Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja (1/2012). Helsinki, Finland: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Retrieved from http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/2150/MMM_YTR_2012-WEB.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

”Vaikka vapaaehtoinen naapuriapu ei voi korvata peruspalveluja, on se tärkeä voimavara, joka luo turvallisuuden tunnetta ja tukee arjessa selviytymistä.”

Pilvi Hämeenaho

Naapuriapu maaseudulla

Johdanto

Naapuriapu on arjessa auttamista, se on vapaaehtoisuuteen ja yhteisöllisyyteen perustuvaa toisista huolehtimista. Naapuriapu on arkinen toimintamuoto, joka liitetään lähes itsestään selväksi osaksi kylien ja myös harvaan asutun maaseudun elämää. On luontevaa tehdä yhteistyötä muiden, samalla alueella asuvien ja samankaltaisia arjen haasteita kohtaavien kanssa. Naapuriapu voi saada monenlaisia muotoja: se voi olla esimerkiksi polttopuiden hakkaamista, satunnaista lastenhoitoapua, yhteisiä työkoneita ja töiden tekemistä talkoilla. Se voi olla myös suunniteltua ja pysyväisluontoista toimintaa kuten kyytirinkejä tai kylällä asuvan vanhuksen säännöllistä auttamista johon useampi ”rinkiläinen” vuorotellen osallistuu.

Tarkastelen artikkelissani maaseudun naapuriavuksi kutsuttuja käytäntöjä erityisesti yksilöiden välisenä, maaseudun arkeen kuuluvana yhteisöllisenä toimintana. Pohdin myös vapaaehtoisuuteen perustuvan naapuriavun ja maaseudun yhteisöllisyyden muodostamien voimavarojen ohjaamista kunnallista peruspalveluverkkoa täydentävään ja tukevaan toimintaan. Millaisille arvoille ja asenteille naapuriapu perustuu? Onko paikallisista yhdessä tekemisen käytännöistä löydettävissä ratkaisuja maaseudun harvenevan palveluverkon tuomiin haasteisiin asukkaiden arjen sujumuudelle ja hyvinvoinnille? Artikkelin lopussa nostan esiin kaksi erityyppistä naapuriavun muotoa. Ensimmäinen esimerkki, vanhempien järjestämä koululaisten kyytirinki, perustuu paikallisten asukkaiden oma-aloitteiselle yhteistyölle. Tämän rinnalle tuon pohdittavaksi kylän tai kunnan taholta organisoidun ja koordinoitun kylätalkkaritoiminnan ja sen mahdollisuudet yhteisöllisen auttamistyön tukemisessa ja rakentamisessa.

Artikkelin keskeisinä aineistoina toimivat haastattelut on kerätty osana sosiaalipalvelujen muutosta tutkinutta Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen ParasSos-tutkimushanketta (Leinonen 2008; Virkki ym. 2011). Artikkelissa käytetään vuonna 2009 kerättyjä, keski-suomalaisien kuntien sosiaalijohtajien haastatteluja (9 kpl), sekä kolmessa keski-suomalaisessa kunnassa tehtyjä kuntalaishaastatteluja, joissa haastateltavina olivat 14 maaseudulla asuvaa perhettä. Sosiaalijohtajien haastatteluissa aiheena oli sosiaalipalvelujen järjestäminen muuttuvissa kuntarakenteissa. Artikkelin näkökulmasta keskeistä ovat erityisesti maaseudun palveluverkon tila ja palvelujen saavutettavuus.

Kuntalaishaastattelut keskittyivät purkamaan maaseudun merkityksiä asuinympäristönä, hyvinvointipalvelujen käyttöä ja hyvinvoinnin kokemuksen rakentumista maaseudulla elävien arjessa. Yhteisöllisyys ja naapuriapu nousivat esiin kaikkien pääteemojen yhteydessä, korostaen kyläyhteisön merkitystä yksilöille sekä konkreettisena apuna arjessa selviytymiselle että koetun hyvinvoinnin osatekijänä.

Naapuriapua ja sosiaalista pääomaa

Naapuriapua pidetään yleisesti maaseudulla elämiseen liittyvänä tapana tai käytäntönä, jonka perustana on arjen haasteista selviäminen lähiyhteisön eli kyläläisten ja naapureiden avulla (esim. Hyyryläinen 2000, 108; Pehkonen 2006, 24, 28). Naapuriapu itsessään ei ole vain maaseudun ilmiö, vaan samankaltaista yhteisöllistä ja omaehtoista toimintaa on myös kaupungeissa. Asukasyhdistykset toimivat monella tapaa kyläyhdistysten tavoin, ja moderneille asutusalueille muodostuu naapuruuteen ja yhteisöllisyyteen perustuvia toiminnallisia verkostoja (esim. Krok 2008, 193, 202). Ero maaseutuun tulee kuitenkin kaupunkimaisen asuinympäristön tiivyydestä: kaupungissa palveluja on tarjolla ja välimatkat ovat lyhyitä. Maaseudun pitkät välimatkat ja kylien sijainti kaukana taajamien "lähipalveluista" estävät asukkaiden mahdollisuudet poiketa kauppaan tai palvelupisteeseen heti apua tarvitessaan (Kaskisaari ym. 2010, 28; Zitting & Ilmarinen 2010, 52, 56). Kylissä ja harvaan asutuilla alueilla naapureiden apu on monesti ainoa käytettävissä oleva palveluihin rinnastettava tuki ja siksi olennainen tekijä arjen turvan ja sujuvuuden kannalta (esim. Lehtola 2002, 39).

Asuinolojen konkreettisten erojen lisäksi maaseudun elämään liitetään usein ajatus talonpoikaisyhteiskunnan arvojen ja käytänteiden, kuten talkoiden ja lähimmäisestä huolehtimisen, yhä elävän osana kylien arkea (Pihlaja 2010, 47). Katsottaessa suomalaisen maaseutuasumisen historiaa pidemmällä aikavälillä, voidaan tämän päivän naapuriapu ja talkoohenki nähdä jatkumona talonpoikaisyhteiskunnan paikalliselle, vahvasti kylään sitoutuneelle elämälle ja elinkeinoille. Maanviljelystä eläville yhteisöille yhteistyön tekeminen oli selviytymisen edellytys (esim. Hyyryläinen 2000, 111–112). Yhdessä tekemisen käytäntöjä on kuvattu paikalliseen sitoutuneen elämäntavan tunnuksena ja myös sen keskeisenä arvona.

"Vanhassa kyläyhteisössä otettiin huomioon lähimmäinen; hädän tullen löytyi aina auttaja. Auttaminen oli uomaunutun perinteisiä sääntöjä noudattavaksi. Kun yksilö joutui epätavalliseen ja hankalaan tilanteeseen, organisaatio alkoi toimia. Jos jonkun kyläläisistä oli ryhdyttävä rakennuspuuhiin, pantiin pystyyn hirsitalkoot. Määräpäivänä isännät ajoivat paikalle tukkeineen. – Tällainen avulaisuus edellytti tarjoilua, mutta myös aikanaan vastavuoroisuutta, jos autettava kuului maataomistavaan luokkaan. Maattomia autettiin pyyteettömämmin, vain kestitystä odottaen." (Vilkuna 1985, 171; kuvateksti.)

Näin kuvattuna talonpoikaisyhteiskunnan talkoohenki pitää sisällään nykypäivänkin naapuriavun keskeiset motiivit: töiden yhdessä tekeminen jakaa taloudellista ja työvoiman tarpeen tuomaa taakkaa sekä auttaa niitä jotka eivät yksinään pärjäisi. Yhtäältä

kyse on käytännön hyödystä, toisaalta se on auttamisen haluun perustuvaa toisista huolehtimista ja välittämistä. Yhteisöllisyydestä nousevia voimavaroja ja nykypäivän maaseudulla elävää talkoohenkeä kuvataan usein sosiaalisen pääoman käsitteellä, joka yhdistää nämä kaksi eri yhteistyön tekemisen motiivia (esim. Hyyryläinen 2000; Pehkonen 2006), painottaen kyläyhteisöjen luonnetta yhtenäisinä toimijoina. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan ryhmän tai paikallisyhteisön jaetuille arvoille ja toimintaa ohjaaville normeille perustuvaa voimavaraa, jonka keskeisenä edellytyksenä on ryhmään kuuluvien keskinäinen luottamus (esim. Putnam 1993, 170; Ilmonen 2000, 15, 22).

Voimavarojen suuntaaminen yhteisön yksittäisten jäsenten auttamiseen edistää kaikkien menestystä ja hyvinvointia. Kun paikallista pääomaa käytetään heikommassa asemassa olevien auttamiseen ja toisista huolehtimiseen, tulee se luonteeltaan hyvin lähelle ajatusta sosiaalisesta pääomasta kansalaishyveenä, yhteiskunnan toimintaa helpottavana auttamisen järjestelmänä (Putnam 1993). Auttamisenhalu perustuukin usein ajatukselle yhteisvastuullisuudesta ja siihen vaikuttavat voimakkaasti käsitykset reiludesta ja oikeudenmukaisuudesta. Suomalaiset ovat yleensä valmiimpia auttamaan heikommassa asemassa olevia; lapsia, vanhuksia, sairaita. (Pessi & Saari 2008, 172.) Tämä näkyy myös naapuriavun tarjoamisessa:

“Jos nyt joku tämmönen tarvii, tarvii jotakin apua niin kyllä sitä varmasti saa että. Ihan tos lähellä yks mummeli oli, hän nyt sitten kuolikin viime kesänä, mutta hyvin monet, hyvin monista taloista kävivät auttamassa ja kahtomassa. Että löytyy semmosta. Montakin esimerkkiä vois sanoo että varmasti löytyy.” (Kuntalaishaastattelu, ParasSos-2009, KSMA CD 09/12:5.)

Kuten edellä on todettu, naapuriapu saa myös “samanvertaisten” ja samalla tavalla toimintakykyisten ihmisten toisiaan tukemisen muotoja. Tällöin sosiaalinen pääoma muodostaa ‘tuottavan resurssin’ (Coleman 1988), joka mahdollistaa yhteisten päämäärien saavuttamisen ja helpottaa yhteisöön kuuluvien arkista toimintaa. Motiivina voi olla useaa ihmistä tai perhettä koskevan, saman ongelman ratkaisusta aiheutuvan taakan jakaminen tai avun saaminen naapurilta yllättävissä ongelmatilanteissa. Tarkoitus- ja hyötyhakuinen auttaminen perustuu oletukselle vastavuoroisuudesta (esim. Coleman 1988, 106–107). Auttaja luottaa siihen, että saa myös itse apua sitä tarvitessaan. Tämä vastavuoroisuus ei välttämättä ole suoraan samojen yksilöiden välistä, vaan kyse voi olla laajemmasta luottamuksesta, niin sanotusta yleistetystä vastavuoroisuudesta, jolloin apu kiertää yksilöltä toiselle. (Pessi ja Saari 2008, 94, 110–111.)

Juha Kuisma (2005, 100) kuvaa paikallisyhteisön henkeä seuraavasti: “Kun autan sinua, tiedän itse joskus tulevani autetuksi. Ei välttämättä huomenna eikä ensi vuonna, mutta joskus. Se, mitä tapahtuu kylässä, tapahtuu minulle.” Tämä ajattelu tuo esiin paikallisuuden ja yhteisöön sitoutumisen parhaat puolet, osallistumisen ja toisten hyväksi toimimisen, joka voi edistää kyseisen yhteisön hyvinvointia ja selviämistä enemmän kuin mitä yksilöt itsenäisinä toimijoina saisivat aikaan (myös esim. Putnam 1993, 171). Myös talonpoikaisyhteisön käytännöt korostivat yhteisöllisen osallistumisen merkitystä ja arvoa:

– yhteiset vakiintuneet työ- ja auttamistilaisuudet pitivät myös naapurisopua yllä, ja kun niihin tapalain perusteella tuli aina vedetyksi sekä unelias että ärtyneinkin naapuri, ne vaikuttivat kokoavasti koko yhteisöön” (Vilkuna & Mäkinen 1978, 218.)

Vaikka maaseudun tapalaki, yhteisön sisäinen koodisto sopivalle käytökselle on arjen käytäntöjen myötä monelta osin muuttunut, kuuluu osallistumisen velvoite tämänkin päivän yhteisöllisyyteen. Vaikka kaikki kyläläiset eivät osallistukaan aktiivisesti paikalliseen toimintaan, ovat he silti osa paikallista yhteisöä. Oman kylän väki tunnetaan – hyvässä ja pahassa. Asukkaat tuntevat toisensa, mikä mahdollistaa riittävän tiedon kulun ja tekee ihmisistä riittävän läheisiä luottamuksen syntymiseksi.

”Kyllähän se tuota, täällä seurataan kyllä tarkkaan kaikki. Että siinä mielessä että ihan positiivista on kuitenkin, jos se tosipaikka tulee niin eihän sitä nyt kettään jätetä heitteille. Että aina seurataan.” (KSMA CD 09/12:7.)

Kylä voi siis edustaa turvallista ja lämminhenkistä pienyhteisöä, jossa kaikki huolehtivat toinen toisistaan. Toisaalta huolenpito ja tiivis kyläyhteisö toimivat perustana vahvalle sosiaaliselle kontrollille, joka voi saada jopa yksilön oikeuksia ja toimintamahdollisuuksia rajoittavia muotoja. (Holmila 2001, 91; Pehkonen 2006, 24; Markkola 2010, 398.) Vaikka naapuriapu on vapaaehtoista auttamista, voi sen toteutumista edistää myös yhteisöstä nouseva sosiaalinen velvoite tai jopa sosiaalinen pakko. Auttaminen ja yhteistyön velvoite toimivat sosiaalisena normina, josta poikkeamisesta voi seurata sanktioita – tai ainakin pahaa mieltä ja epäystävällisen tai itsekkään ihmisen maine. (Holmila 2001, 91; Pehkonen 2004, 101; Pessi & Saari 2008, 151.)

Velvoite yhteisölliselle toiminnalle tulee usein myös kylien ulkopuolelta. Maaseudun asukkaiden oletetaan toimivan aktiivisesti kyläyhteisöissä, mutta maaseudun yhteisöllisyydestä ja ”luonnollisesta talkoohengestä” puhuttaessa on huomioitava näiden käsitysten nojaavan pitkälti entisaikojen elämäntyyliin ja -laatuun liittyviin määritelmiin. Moderni maaseutu, muuttuvat elinkeinot ja elintapojen kaupunkilaistuminen muuttavat myös niitä arvoja, joiden pohjalta nykyiset asukkaat toimivat ja joita noudatetaan. Maaseudulla eläminen ei välttämättä tarkoita aktiivista osallistumista paikallisen yhteisön toimintaan. Maaseudun arkitodellisuuteen kuuluvat myös pitkät välimatkat, joiden vuoksi monet ”kyläläiset” asuvat itse asiassa hyvinkin kaukana aktiivisen kyläyhteisön keskeisistä kokoontumispaikoista. (esim. Holmila 2001, 145–146; Pehkonen 2006, 142–143; Karvonen 2008, 31, 33.)

Maaseudun väestön ja elinkeinon muuttuessa naapuriapua tuottavat yhteisölliset tavat ja arvot ovat muutoksessa, samoin kuin tarvittavan avun muoto. Siinä missä agrariiyhteisön keskeiset yhteistoiminnan muodot liittyivät maataloustöihin, nyky-yhteiskunnassa paikallinen vapaaehtoinen toiminta painottuu erityisesti terveys- ja hyvinvointipalvelujen saavutettavuuden aukkojen paikkaamiseen. Mutta millaisen roolin naapuriapu voi saada tämän päivän hyvinvointitalkoissa?

Naapuriavun paikallinen merkitys

Naapuriapu ja toisista huolehtiminen on arvo sinällään, ja maaseudulla asuville se on myös osa jokapäiväistä arkea ja sen velvoitteita. Lähiyhteisöjen, sekä perheen että naapureiden merkitystä avun tarjoajina ei voikaan vähätellä. Hoivapalvelujen, esimerkiksi lasten tai vanhusten hoitoon liittyen, tärkein tuottajataho ei ole kunta tai järjestöt, vaan perhe- ja lähiyhteisöt. (Lehtola 2002, 39; Kattainen ym. 2008, 219; Sireni 2010, 23, 26.) Maaseutualueiden asukkailta odotetaan panostusta oman hyvinvointinsa tuottamiseen ja ylläpitämiseen. Käytännössä naapuriapu toimii jo nyt turvaverkkona auttaen yhteisön jäseniä palvelujen ollessa kaukana.

”Kyllähän kieltämättä, ni naapuriapuun on turvaututtava. Ja täällä kyllä osataan se, se taito, että katsotaan, että tuleeko sen naapurin mummon mökistä tänä aamuna savua. Jos ei sieltä tule, ni kyllä tätä on niin sanottua piilossa olevaa vapaaehtoistyötä joka kylällä erittäin voimakkaasti. Sitähän on tosi paljon.” (Sosiaalijohtajien haastattelut, Paras-Sos-2009.)

Auttaminen, että tietää milloin joku tarvitsee apua, edellyttää tietoa toisista ihmisistä ja heidän elämäntilanteistaan. Se edellyttää myös sellaisia luottamuksellisia välejä, joissa ihmiset uskaltavat tarjota tai pyytää apua. Naapuriavun voima piilee juuri yhteisöllisyydessä ja inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Tämän näkökulman tärkeys korostuu harvaan asutulla maaseudulla, jossa välimatkat ovat pitkiä ja väestö ikääntynyt. Yksinjääminen on erityisesti vanhusten ongelma, johtuen muun muassa liikkumisen vaikeudesta ja mahdollisista kotiin sitovista sairauksista (myös esim. Tedre & Pulkkinen, 2011).

”Ja tietysti on saatavissa kaikenlaisia apuvälineitä nykyään, mutta tosissaan, eihän tuo tietokone tuo ratkasia siihen elämään ja siihen arkipäivän selviytymiseen kuitenkaan, että laskuja voidaan maksaa, mutta sitä konkreettista ihmisen lähellä oloa ei tietokone korvaa. Kun on monta kertaa kysynyt joltain veteraanilta, että mikä on sulla kaikista hankalinta asua siellä kotona, ni se sanoo, että hänellä kaikista suurin ongelma on yksinäisyys. Ja se on ihan, lähes jokaisen asia, kun lapset asuvat kaukana, että vaikka pystyy itse huolehtimaan niistä arkipäiväisistä toimista, ni ei se ihminen pärjääkään jos sillä ei ole semmosta puhekaveria. Se on suuri ongelma maaseudulla.” (Sosiaalijohtajien haastattelut, Paras-Sos-2009.)

Maaseudun harvasta palveluverkosta puhuttaessa on myös muistettava, että toimivakaan järjestelmä ei voi yksinään tarjota apua kaikkiin yksilöiden tarpeisiin, vaan sen ensisijainen tehtävä on auttaa ja tukea palveluja ja apua tarvitsevia. Arkisetkin askareet voivat muuttua haasteiksi joihin tarvitaan ulkopuolista apua, ja syrjäisillä seuduilla tarjolla on ensisijaisesti lähipiiriin tarjoamaa arjen auttamista.

Kuinka siis tukea, ylläpitää ja ehkä myös kehittää naapuriapua, jotta se säilyisi elävänä käytäntönä maaseudun muutoksista huolimatta? Kun naapuriavun ja auttamishalun taustalla vaikuttaa kokemus omaan paikallisyhteisöön kuulumisesta sekä velvoitteesta

– tai mahdollisuudesta – osallistua, on yhteishengen säilyminen merkittävässä roolissa myös omaehtoisen toiminnan säilymiselle. Yhteenkuuluvuuden tunnetta tuo esimerkiksi kylätason ja pienten maaseutukuntien tyypillinen käytäntö, jossa samat aktiiviset henkilöt ovat mukana kaikenlaisessa toiminnassa. Kunnan terveysasemalla työskentelevä perheenäiti ja kyläaktiivi kertoo osallistumisestaan:

“Missä mä ite oon sitten mukana, niin tietysti tämmönen vapaaehtoistyö, täällä toimii näitä yhdistyksiä ja järjestöjä, on urheiluseuraa ja sitten on nuorisoseura joka on tämmöseen teatteri- ja musiikkitoimintaan painottunu, ja mä oon siinä puheenjohtajana ite. – – Ja sitten on Mannerheimin lastensuojeluliitto, mä olen sen puheenjohtajana, paikallisyhdistyksen, eli siinä oon mukana, oikeestaan sitten ei muuta, no vielä viime vuonna olin kunnanhallituksessa ja näissä...” (Kuntalaishaastattelut, ParasSos-2009, KSMA CD 09/12:1.)

Oman perheen ja lähipiirin lisäksi aktiivisen yksilön toiminta palvelee koko yhteisöä. Osallistuminen ja vapaaehtoinen auttamistoiminta perustuvat sisäryhmän jäsenten motivaatioon toimia oma-aloitteisesti oman yhteisönsä hyvinvoinnin edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Tätä motivaatiota tulee tukea ja suojella, jos vapaaehtoistoiminnalta todella halutaan apua palveluverkon paikkaamiseen. Yhteisöllisyyttä ja paikalliseen kuulumisen kokemusta on myös rakennettava aina uudestaan uusien asukkaiden saamiseksi mukaan paikallisiin verkostoihin ja sitä kautta mukaan aktiiviseen toimintaan. (Pehkonen 2006; Haverinen ym. 2008; Kattilakoski 2011.)

Paikallinen toiminta osana kunnallista palveluverkkoa

Hyvinvointiyhteiskunnan tehtävänä on tarjota lakiperusteinen suoja yksilölle erilaisia elämää ja sen laatua heikentäviä uhkatekijöitä vastaan ja auttaa hädän hetkellä. Monet auttamiseen liittyvät toimet, jotka ennen tehtiin paikallisyhteisön voimin, ovat tänä päivänä siirtyneet yhteiskunnan vastuulle. (Anttonen & Sipilä 2000, 51; Lehtola 2002, 36; Stark 2006, 33.) Laajojen maaseutualueiden Suomessa on kuitenkin alueita, joissa harvan asutuksen vuoksi kunnallinen palveluverkko ei toimi riittävän kattavasti, eikä kunnallisia palveluja täydentävälle yksityisyrittäjyydelle ole taloudellisia edellytyksiä (Esim. Kananoja ym. 2008, 75–76; Pihlaja 2010, 12; Rantanen & Granberg 2010, 34–35). Paikalliselle auttamistoiminnalle on siis selkeä tarve.

Paikallisten palvelujen kehittäminen yhteistyönä kunnan, yrittäjien ja järjestöjen kesken nähdään keskeisenä ratkaisuna maaseudun palveluaukkojen paikkaamisessa (esim. Pihlaja 2010). Monet palvelut erityisesti maaseudulla perustuvat vapaaehtoiselle yhdistystoiminnalle; esimerkiksi palo- ja pelastustoimi on organisoitu vapaapalokuntien kautta. (esim. Hyyryläinen 2000, 108; Kaipainen 2011, 116.) On kuitenkin muistettava, että palvelujentuotannossa vapaaehtoisuuteen perustavalle toiminnalle ei voida asettaa niitä velvoitteita, joita esimerkiksi kunnan järjestämistä palveluista olevien palvelujen tuottaminen edellyttää (Haverinen ym. 2008, 144–145; Julkunen 2008, 127; Pihlaja 2010, 33, 89). Jos asukkailla ei ole velvollisuutta ryhtyä palvelujen tuottajiksi, ei palve-

lujen asiakkaille ole velvollisuutta luopua oikeuksistaan saada palveluja. Kunnan palveluverkosta vastaava sosiaalijohtaja huomioi naapuriavun rajoitteet asiakkaan yksilönsuojan ja valinnanvapauden näkökulmasta:

”Mutta kaikki ei välttämättä halua kuitenkaan sitä apu siltä naapurilta, eikä halua sitten, että naapuri tietää omia asioita, että... Että totta kai sitten pitää olla sitä muutakin apua” (Sosiaalijohtajien haastattelut, ParasSos-2009.)

Palvelujen tarjoamisen näkökulmasta tuttuus ja paikallisuus ovat kuitenkin positiivinen voimavara. Maaseudun yhteisöissä kunnan työntekijät ovat usein tuttuja asiakkailleen myös kyläyhteisön jäsenenä ja yksityishenkilöinä. Tämä voi olla merkittävä tekijä esimerkiksi uusien palvelujen tuottamis- ja järjestämistapoja suunniteltaessa. On todettu (Kovalainen & Österberg 2000, 87), että siirtyä esimerkiksi hoiva-alan yrittäjäksi onnistuu parhaiten, kun uusi yrittäjä on jo asiakkaiden keskuudessa tuttu, usein monen eri verkoston kautta. Tämä synnyttää luottamusta, joka edesauttaa asiakassuhteiden syntyä ja pysyvyyttä. Tutut ihmiset ovat myös avainasemassa kun paikalliseen toimintaan haetaan uusia tekijöitä, ja myös silloin kun maaseudulle muuttavia uusia asukkaita ”perehdytetään” kylän käytäntöihin tai heitä houkutellessa mukaan yhteiseen toimintaan (Pehkonen 2006). Osallistumiseen voi kannustaa ja rohkaista monella tapaa:

”Kyllä mun mielestä siinä pitäis olla sisäänheittäjä. Aivan uusi tapa. Sitähän nyt on pienessä kunnassa näit sisäänheitto-juttuja tosiaan, että mennään ja sanotaan, että nyt lähdet mun kyytiin, täs on hyvä paikka ja, että lähdet mukaan”. (Sosiaalijohtajien haastattelut, ParasSos-2009.)

Maaseudun arkielämän muutokset, kuten muuttuvan väestörakenteen ja maalle muuttajien mukanaan tuomien uusien elämäntapojen tulo kylille asettaa haasteita perinteisten yhteisöjen sisäisiin toimintamalleihin. Toisaalta, uudet maaseudun asukkaat ja uudenlainen naapuruus kylillä luovat myös mahdollisuuksia naapuriavun uusille muodoille jo käytössä olevien käytäntöjen ohelle. Myös muualta voi ottaa oppia ja hyödyntää hyviä käytäntöjä.

Maaseudun kylien hyviä käytäntöjä

Hyvien käytäntöjen ylläpitäminen ja kehittäminen on tärkeää, koska tarvetta yhteisölliselle toiminnalle on – sekä kylillä konkreettisenä avun tarpeena että yhteiskunnan taholta esitettyinä toiveina. Paikallisesti onnistuneiden toimintatapojen tutkimuksella saadaan tietoa jonka pohjalta uusia sovelluksia voidaan kehittää. Mutta kuten Jouni Kaipainen (2011, 129) muistuttaa, on aina tärkeää huomioida, mikä on kunkin paikallisen mallin menestyksen ydin. Jollain kylillä hyvin toimiva käytäntö saattaa perustua sellaisille tekijöille, jotka eivät suoraan ole siirrettävissä muihin yhteisöihin tai tiettyihin paikallisiin tarpeisiin.

Seuraavassa esittelen kaksi paikallista, arjen sujuvuutta lisäävää auttamistoiminnan muotoa, joista ensimmäinen perustuu asukkaiden keskinäiseen sopimukseen yhteisten

haasteiden ratkaisussa. Toinen on ulkoapäin organisoitua työtä, jossa hyödynnetään naapuriavun keskeisiä ideoita työsuhteen kautta.

Koululaisten kyyditysrinki naapuruston omaehtoisena toimintana

Kyytirinki edustaa tyypillistä naapuriapua, jossa saman ongelman, tässä tapauksessa lasten kuljettamisen, kanssa painivat jakavat työtaakkaa. Yhteistyöstä on sovittu ja tehty käytännön arjessa sitova työnjako. Syrjäisellä kylällä asuva perheenäiti kuvaa naapuruston perheiden kanssa pyöritettävää koululaisten kyytirinkiä, jonka on synnyttänyt tarve auttaa yläkoululaisia pääsemään turvallisesti koulubussille:

“No se meillä nyt on, meillä on tässä lapsia niin me jouvutaan viemään viien kilometrin päähän aina aamulla. Vuoron perään, meitä on neljä perhettä tässä, tällä viikolla on meidän vuoro, niin viiään aina tuonne pysäkillle. Ja yhtenä viikkona haetaan sitten tuolta, vuoron perään kanssa – – siin on kymmenkunta lasta. Tää on täs aika huvittavaa kun yläaste on kuitenkin pakollinen. Me jouvutaan kuitenkin kускаamaan aina ne viien kilometrin päähän ne lapset. Ei oo järjestetty kyytiä.” (Kuntalaishaastattelut, ParasSos-2009, KSMA CD 09/12:7.)

Kyytirinki helpottaa erityisesti koululaisten päivää, tehden koulumatkan ensimmäisen osan nopeammaksi ja turvallisemmaksi. Vuorojärjestely keventää myös kaikkien rinkiin osallistuvien perheiden arkea. Tässä tapauksessa naapuriapu toimii julkisia palveluja korvaavana ja täydentävänä toimintana: koulukyyti kulkee, mutta niin kaukaa että perheiden vanhemmat pitävät sitä kohtuuttomana lisänä koulupäivien pituuteen ja sen vuoksi tarjoavat lapsille kyydin kodin ja bussipysäkin väliselle matkalle.

Kylätalkkari – pestipalvelut

Uusien yhteistoiminnan muotojen ei välttämättä tarvitse olla erityisen innovatiivisia: hyväksi koetut naapuriavun käytännöt ja toimintatavat voidaan siirtää esimerkiksi kylätalkkarin tehtäväksi. Siinä missä monet kokevat ‘naapurin mummin’ auttamisen itsestään selvänä osana kenen tahansa arkea, voidaan samankaltaista apua tarjota myös suunnitellusti ja jopa työsuhteen muodossa. Kylillä on monenlaisia arkiaskareissa auttamiseen tähtääviä palvelumuotoja, esimerkiksi kylätalkkareina toimivia henkilöitä, kotipalvelurinkejä tai pestipalvelutoimintaa, jonka kautta auttavat kädet voi tilata kotiinsa (esim. Sirkkala 2005, 45; Lindqvist & Koski 2008, 112–113).

“Näistä on paljon puhuttu näistä kylätalkkareista ja muista. Et kun joku semmonen sopiva organisointitapa siihen liittyis – – olis se nyt sitten nurmikonleikkuuta tai lumitöitä, puiden kantoo tai mitä tahansa, tämmöstä itse asiassa aika pientä, tai pientä remonttiapua, että siihen arkeen olis hyvä olla sitä apua.” (Sosiaalijohtajien haastattelut, ParasSos-2009.)

Vaasan seudulla kylätalkkareiden töihin on kuulunut esimerkiksi pihatöitä kuten haravoitua, lumen luontia, hiekoitusta ja pienimuotoisia kiinteistön kunnostamiseen liittyviä

tehtäviä. Kohderyhmänä ovat erityisesti yksin elävät vanhukset sekä kaikki ne, jotka eivät ole itse kykeneväisiä tekemään fyysistä voimaa ja kuntoa vaativia töitä. Mitään erityistä ammattiosaamista vaativia töitä ei talkkareilta voi tilata, vaan ilmoituksessa korostetaan kuinka toiminnan ideana on antaa "naapuriapua" joka määritty tarkemmin arkisten käytännön töiden tekemiseksi. (Rapo 2006.) Usein, kuten myös Vaasassa, toiminnan järjestäjinä ovat asukasyhdistykset ja kylätoimikunnat jotka saattavat saada toiminnan pyörittämiseen tukea kunnalta.

Kylätalkkaritoiminta voi ratkaista monta ongelmaa: pienet kodin kunnostustyöt ja pi-hahommat tulevat tehtyä ja talkkari saa työstään korvausta. Tärkeä näkökulma onkin myös talkkariksi työllistyvän henkilön oma arki ja mahdollisuus työntekoon. Muutokset kylien yhteisöllisyydessä, huoli sen heikkenemisestä ja naapuriapuun kiinteästi liittyvän vastuunkannon vähenemisestä, ovat peruste sopimusten teolle myös auttamistyössä.

"Ei siihen [vapaaehtoiseen auttamiseen] voi täysin laskea, joku semmonen ihminen siellä kylällä täytys olla, joka sitten käy, vaikka vaan piipahtaa kattomassa, että jos ei kukaan muu käy. Semmonen, jolle se vastuu todella on annettu, eikä vaan sen takia, että kun ollaan siellä." (Sosiaalijohtajien haastattelut, ParasSos-2009.)

Työhön palkattu kylätalkkari on luotettava vaihtoehto, koska hän on virallisesti sitoutunut hoitamaan tehtävät. Kylätalkkari on pestipalvelu-organisaation lähettämä henkilö, mutta hänestä voi pidemmän asiakassuhteen myötä tulla yhtä tuttu auttaja kuin lähellä asuvista naapureistakin. Tällä tavoin toiminta voi olla hyvin samankaltaista vapaaehtoiseen auttamiseen perustuvan naapuriavun kanssa.

Pohdintaa

Maaseudun paikallisyhteisöt omaavat voimavaroja, joiden tiedostaminen, käyttö ja kanavoiminen arjen haasteiden ratkaisemiseksi ovat osa maaseudun elinvoimaisuuden säilyttämiseen tähtävää työtä. Asuminen maaseudulla on monen suomalaisen haave (esim. Nieminen–Sundell 2011), mutta olosuhteet erityisesti harvaan asutulla maaseudulla rajaavat monien väestöryhmien mahdollisuuksia elää siellä arkeaan.

Välimatkat ovat pitkiä ja esimerkiksi palvelujen käyttö, harrastuksissa käyminen sekä osallistuminen vapaa-ajan tapahtumiin, edellyttävät henkilökohtaista liikkumista, yleensä yksityisautoilua (Lehtola 2008; Tedre & Pulkkinen 2011). Kun henkilökohtainen liikkuminen on rajattua, syrjäytymisen ja yksin jäämisen riski kasvaa. Naapurit ja paikallinen lähiverkko voivat vaikuttaa merkittäväällä tavalla yksin elävien vanhusten elämänlaatuun. Läheisistä huolehtiminen voi olla sekä käytännön apua arjen askareissa että sosiaalisten verkostojen ylläpitoa vierailuilla ja tapahtumiin mukaan ottamisella.

Tarve kehittää ja ylläpitää paikallista, vapaaehtoisuuteen perustuvaa auttamistyötä kasvaa palvelujen siirtyessä pois kylistä. Palvelujen puuttuminen voi johtaa tilanteeseen, jossa palveluja tarvitsevien on muutettava asumaan taajamiin tai keskuksiin,

lähelle palvelupisteitä. Jos maaseudusta ei haluta tulevan vain hyväkuntoisten ja hyvin toimeentulevien asuinalueita, on harvaan asuttujen alueiden palvelutarjonta turvattava myös niille, jotka tarvitsevat apua arjessa selviytymiseen. (esim. Karvonen 2008, 33; Tedre & Pulkkinen 2011, 306).

Yhteisöllinen huolenpito on osa arkista hyvinvointia ja sen rakentumista ja siihen liittyvien käytänteiden tukeminen edistää koko yhteisön hyvinvointia ja paikallisen toiminnan säilymistä. Kylillä tapahtuva yhteistoiminta, esimerkiksi naapuriavun muodossa tapahtuva sosiaalinen vuorovaikutus, sekä myös vapaaehtoisuudelle perustuva seura- ja järjestötoiminta, rakentavat sosiaalisia verkostoja ja ovat siten yhteishenkeä rakentavaa ja ylläpitävää toimintaa. Jotta erilaiseen toimintaan sitoutuneet paikalliset voimavarat saataisiin käyttöön, on yhdessä tekemistä tuettava ja siihen kannustettava. Kehittämistyön tuloksena paikallinen yhteisöllinen toiminta voi tulla yhdeksi auttamisen muodoksi tukemaan ja täydentämään julkista järjestelmää.

Vaikka vapaaehtoinen naapuriapu ei voi korvata peruspalveluja, on se kuitenkin tärkeä voimavara, joka luo turvallisuuden tunnetta ja tukee arjessa selviytymistä. Jotta maaseudulla elävä yhteisöllisyys ja auttamisen käytännöt voisivat hyödyttää paikallisia asukkaita mahdollisimman laajasti, tulisi auttamishaluun perustuvaa toisista huolehtimista sekä kyläyhteisöjen paikallisia yhteistyökäytäntöjä tukea. Vahva paikallisyhteisö ja yhteisöön kulumisen tunne edistävät osallistumista – sekä avun tarjoamista että sen vastaanottamista.

Artikkelin pääkohdat

- Naapuriapu on arjessa auttamista, vapaaehtoista toimintaa, joka perustuu halulle auttaa läheisiä ihmisiä.
- Naapuriavun taustalla vaikuttavat jaetut arvot ovat osa kyläyhteisöjen sosiaalista pääomaa. Yhdessä kannettu vastuu yhteisön jäsenistä lisää koko yhteisön hyvinvointia.
- Julkisen sektorin palveluverkkoa ja kylien omaehtoista toimintaa voidaan täydentää ja korvata kehittämällä uusia toimintamalleja, kuten kylätalkkaritoiminta, kimppekyydit ja pestipalveluringit.
- Maaseudun hyvinvoinnin ja palvelujen turvaamiseksi on nostettava keskusteluun yksilön, paikallisyhteisön ja julkisen väliset vastuut.

LÄHTEET

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere.

Coleman, James 1988. Social Capital in Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* vol. 94, 95–120.

Haverinen, Riitta & Ilmarinen, Katja & Westman, Riikka 2008. Arjen palveluja yhteistyössä ja yhdistellen. Teoksessa: Haverinen, Riitta & Ilmarinen, Katja (toim.): Hyvinvoinnin arki maaseudulla. Tekeviä käsiä ja tietoteknologiaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki, 141–148.

Holmila, Marja 2001. Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. SKS:n toimituksia 850. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hyyryläinen, Torsti 2000. Kylätoiminnan perinne sosiaalisena pääomana. Teoksessa: Hyyryläinen, Torsti & Rannikko Pertti (toim.) Eurooppalaistuva maaseutupolitiikka. Paikalliset toimintaryhmät maaseudun kehittäjinä. Vastapaino, Jyväskylä, 109–119.

Ilmonen, Kaj 2000. Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa: Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi 42. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 9–38.

Julkunen, Raija 2008. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Kaipainen, Jouni 2011. Järjestöjen kilpailukyky maaseudun palvelutuotannossa. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Kokkola.

Kananoja, Aulikki & Niiranen, Vuokko & Jokiranta, Harri 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. PS-kustannus, Jyväskylä.

Karvonen, Sakari 2008. Miten ihmiset maalla voivat? Maaseudun hyvinvointi 2000-luvulla. Teoksessa: Haverinen, Riitta & Ilmarinen, Katja (toim.): Hyvinvoinnin arki maaseudulla. Tekeviä käsiä ja tietoteknologiaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki, 25–36.

Kaskisaari, Marja & Tammelin, Mia & Hirvonen, Johanna & Hämeenaho, Pilvi & Ilmarinen, Katja & Vartiainen, Anssi 2010. Kuntalaisten arvioita sosiaalipalveluista. Parasos-tutkimus Keski-Suomen yhdeksän kunnan alueella. Raportti 6/2010. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Kattainen, Eija & Muuri, Anu & Luoma, Minna-Liisa & Voutilainen, Päivi 2008. Läheisapu ja sen merkitys kansalaisille. Teoksessa: Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari & Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes, Helsinki, 218–231.

Kattilakoski, Mari 2011. Maaseudun uudet toimijat. Tutkimus paluu- ja tulomuuttajien toimijuudesta maaseutuyhteisöissä ja kehittämisverkostoissa Keski-Pohjanmaalla. Tutkimuksia A 37. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Kovalainen, Anne & Österberg, Johanna 2000. Sosiaalinen pääoma, luottamus ja julkisen sektorin restrukturaatio. Teoksessa: Ilmonen, Kaj (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi 42. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 69–92.

Krok, Suvi 2008. Kerrostalonaapurusto yhteisöllisyyden kokemuksena. Teoksessa: Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.): Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS-kustannus, Jyväskylä, 193–208.

Kuisma, Juha 2005. Maaseutu yhteiskunnallisena kysymyksenä. Teoksessa: Niiniluoto, Ilkka & Juha Sihvola (toim.): Nykyajan etiikka. Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä. Gaudeamus, Helsinki, 99–126.

Lehtola, Ilkka 2002. Maaseudun palvelurakenteen muutos. Teoksessa: Hyryläinen, Torsti & Katajamäki, Hannu (toim.): Muutoksen maaseutu. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Helsinki, 33–41.

Lehtola, Ilkka 2008. Matka maalta markettiin. Tiehallinnon selvityksiä 25/2008. Tiehallinto, Kuopio.

Leinonen, Anu 2008. Sosiaalipalvelut muutoksessa – Paras vai palveluaukko? Tutkimussuunnitelma ParasSos-tutkijaryhmälle. Työpapereita 14/2008. Stakes, Helsinki.

Lindqvist, Petra & Koski, Eija 2008. Sopimuksellisuus – uusi työkalu järjestää maaseudun palveluja. Teoksessa: Haverinen, Riitta & Ilmarinen, Katja (toim.): Hyvinvoinnin arki maaseudulla. Tekeviä käsiä ja tietoteknologiaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki, 111–120.

Markkola, Pirjo 2010. Yhteisö, yksilö ja julkiset areenat maaseudun historiassa. Teoksessa: Ojala, Jari & Eloranta, Jari & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): Monelta kantilta. Ilkka Nummelalle omistettu juhlakirja. Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, Jyväskylä, 397–408.

Nieminen–Sundell, Riitta 2011. Maisema on, työ puuttuu. Sitra, Helsinki.

Pehkonen, Aini 2004. Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho 2008. Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki.

Pihlaja, Ritva 2010. Kolmas sektori maaseutukunnissa. Julkaisuja 19. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Helsinki.

Putnam, Robert 1993. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press: New Jersey.

Rantanen, Manu & Granberg, Leo (2010) Hoiva-alan yhteisyritys maaseudun sosiaalisena innovaationa. Maaseudun uusi aika 18 (3), 34–49.

Rapo, Seppo 2006. Kylätalkkari arjen apuna. Vaasalaisia.info. Saatavissa: <http://www.vaasalaisia.info/index.php?/archives/207-Kylaetalkkari.html>. [Viitattu 4.7.2011]

Sireni, Maarit 2010. Lastenhoidon käytännöt ja arvostukset suomalaisella maaseudulla. Maaseudun Uusi Aika 18 (3), 21–33.

Sirkkala, Ritva 2005. Maaseudun palveluaukot ja kolmas sektori. Suomen kylätoimintary, Suomensjärvi.

Stark, Laura 2006. Johdanto. Pitkospuita modernisaation suolle. Teoksessa: Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.): Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. SKS:n toimituksia 1101. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 9–46.

Tedre, Silva & Pulkkinen, Anneli 2011. Kulkeminen avaimena ikääntyvien maalla asuminen mahdollisuuksiin. Yhteiskuntapolitiikka 76(3): 300–308.

Vilkuna, Kustaa & Mäkinen, Eino 1978. Isien työ: Maan ja veden viljaa. Arkityön kaudetta. 5. painos. Otava, Helsinki.

Vilkuna, Kustaa; [Kuvatestit Vilkuna, Irma] 1985. Työ ja ilonpito kansanomaisia työnhilja ja kestityksiä. 3. painos. Otava, Helsinki.

Virkki, Tuija & Vartiainen, Anssi & Kettunen, Pekka & Heinämäki Liisa 2011. Sosiaalipalvelut muutoksessa. Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta. Raportti 56/2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Zitting, Joakim & Ilmarinen, Katja 2010. Missä on lähipalvelu? Lähipalvelukäsitteen määrittely ja käyttö julkisissa asiakirjoissa. Raportti 43/2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.